

2

ATSIZ MECMUA

Adres
Ankara caddesi, 27 No.
birinci kat hususî daire

ATSIZ MECMUA

Abone şartları
Türkiye için
Yıllığı 180 kuruş
Altı aylığı 90 «
Yabancı memleketler için
Yıllığı 1 dolar

Yıl: 1, Sayı: 2 Aylık fikir Mecmuası 15 Haziran 1931

Kuş bakışı

Gençlik ve Mefkûre

Bundan beş yıl önce idi. Bütün yaşlı insanlar ve bütün dünkü nesiller âdeta hep bir ağızdan dile gelmişler, gençlikten şikâyete başlamışlardı. Bir heykel sükûneti ve sessizliği ile karşıladığımız bir sürü hücumlarda bulunuyorlar ve nasihat dolu konferanslar veriyorlardı. Bilmeyiz ne oldu ?.. Bu büyük davalı ve büyük tavırlı insanlar artık sustular. Her biri bir derde veya keyfe daldı. Daha mühim işlerle uğraşmaya başladılar; anlaşılan ateşli hitaplarla haykırdıkları gençliğe nasihat etmekten vazgeçtiler

Hiç unutmuyoruz ve unutmıyacağız..

Merhum "Hayat„ mecmuası yeni çıkmaya başlamıştı. Daha ilk musahabelerini yazan muhterem bir sabık müderris bize İtalyan gençliğinin idealizmini örnek olarak gösteriyordu. Bu, dünkü nesilden olan zat, şüphesiz duygusunda samimi idi. Fakat nedense bizim, harikalar yaratan bir milletin çocuğu olduğumuzu unutuyor, bizim büyük birer fedakârlık örneği olan şehit ağalarımızı unutuyor, sessiz ve atsız halk kahramanlarımızın delik deşik olmuş göğüslerini ve vatan için bol bol dökülen kanlarını unutuyordu. Bize asil ve yüce örnek olacak kahramanlar onlardı. Bize destanlar dolduracak büyük örnekleri göstermesini unuturak, İzonzodan kaçan ve o sıralarda Anadolumuz için hülyalar kuran İtalyan gençliğini örnek yapmak istiyordu. İtalyan devletinin başındaki adam kendi milletinin ve gençliğinin ruhunda ve imanındaki zaafları yakından görerek onlara karşı tedbirler alır ve maneviyat aşıları yaparken, bizim büyüklerimizin bu yufka yürekli gençliği örnek göstermesi ne kadar acı idi. Her hayat gibi Hayat mecmuası da öldü. Bize mefkûre telkin eden bu mecmuada mefkûreden başka herşey vardı. Fakat bugün yine biz onu hayırla ve hürmetle yadediyor ve Allah rahmet eylesin diyoruz.

Yine o sıralarda ve yine o mecmuada idi. Merhum Gök Alpın boş ve ıssız bıraktığı kürsüye tırmanan bir fransız lise hocası, Türk gençliğine mefkûreden ve mefkûrecilikten bahsediyordu. Sessiz ve yaygarasız sükûnetin kuvvetini göremiyen, bizi bizden çok sever görünen bu yabancının yaveli nasihatlerine de gülümsemiştik. Türk yavrusu bu-kadar duygusuz bu, kadar görküsüz ve bu kadarkimsesiz mi idi ?

Bize yüksek duyguları ve yalnız bizim milletimize mahsus olan mefkûre uğurunda ölmek aşkını öğretecek insanlar Fransızlar mı idi. O Fransızlar ki, beşerî hukukta müsavatı ilân ettikleri günden itibaren istilâya başlamışlar, ve daha dün demokrat ve sosyalist Fransa namına Suriyedeki mirasımıza

konmuşlardı. Yakın tarih ve geçen kanlı sahneler bize en büyük birer derstir. Herkese gönül verir, herkesle sevişir ve herkesin sözünü dinliyebiliriz. Fakat bu herkes hudutlarımızda bekliyen ve kara gözlerimize âşık olmuş görünen milletlerin adamlarından biri olmamak şartıyla. Bu genç müderris te telkınlerini kâfi gördü veya körlüğümüze kani oldu ki, nedense artık sustu. Şu türkçe atalar sözünü şimdi bile ona hatırlatabiliriz: Yaranı yabana sardırma. Ve mutlak nasihat vermek ve telkin yapmak isterse Suriyedeki zavallı arap yavruları bunlara bizden çok muhtaçtır. Bunları onlara duyurmak ve onları yükseltmek ne kadar büyük bir insanlıktır.

Yine o sıralarda idi· İzmirde yeni bir mecmua çıkmaya başlamıştı. bu mevkutenin baş sayfasını dolduran bir lise müdürü, bizi yani bugünün gençliğini mefkûresizlikle itham ediyordu. Hayret ediyorduk, bu samimi ve ateşli insanlar neden bukadar geç kalmışlar? Yangından sonra gelen etfaiye gibi gösterişe dalmışlardı. Bu kadar mefkûreci ve bu kadar ateşli bir nesil nasıl olmuş ta Abdülhamidin istibdadı ile zehirlenmiş bir vatan havasını teneffüse razı olmuş ve nasıl olmuş ta on yıl içinde büyük bir Türk imparatorluğunun yıkılmasına göz yummuştu? Genç yaşlarında kendilerinde mevcut olmıyan şeyi bizde de yok zannediyorlardı.

Yine o yıllar içinde idi. Senelerden beri insaniyet aşkı ile tutuşan ihtiyar bir doktorumuz, "Harp ve sözde iyilikleri„ atlı bir kitap neşretmişti. Bilmiyerek bize en büyük fenalığı yapıyor, samimiyetine kurban oluyor, bizi yer yüzünde tutan en büyük mesnedimizden yani harptan soğutmaya ve savaş kabiliyetimizi düşürmeğe uğraşıyordu. Evet bize böyle kitaplar da lâzımdı. Biz böyle kitapları da okumalıyız. Fakat ancak İngiliz imparatorluğu yıkılmalı, üzerinden iki yüz yıl geçmeli; yeni bir emperyalist doğmazsa o vakit okumalı ve bu çeşit kitaplardaki tatlı seraplara ve penbe renkli hulyalara dalmalıyız. Bakınız ne zavallı gençlerdik. Kafamızda bir şey mevcut olmadığına inananlar bulunduğu gibi, böyle aburcubur doldurmak istiyenler de çıkıyordu.

Nihayet, bizi çok düşünen bir edibimiz vardır. Rahmeti yazdığı için, biz ona rahmet okuruz. Fakat o bizi hiç sevmez. Büyük harp senelerinde tam bir fizyolojik sefalet içinde süpürge tohumu yiyen ve kuru bakla ile beslenen bizim neslimize düşmandır. Kısa boyuna rağmen, başı yüksek dağlar gibi dumanlı ve rüzgârlıdır. Aklına estikçe bize çatar, Onunla da kalmaz Türk tarihinin "zineti„ olan İstanbula küfreder. Hatta okadar büyük ve şehadetnamesiz bir ruh hastalıkları mütehassısıdır ki, dejenere bir nesil olduğumuza bile çoktan hükmetmiştir. Bereket versin ki biz onun bunları ciddî olarak söyliyeceğine inanmaz ve gülümseriz, ve biliriz ki herkes ihtisası haricine çıkınca sudan çıkmış balıklara benzer. Çırpınır, çırpınır ölür, yalnız hatırlatmak isteriz ki gazete sütünlarındaki makalelerle halka telkin yapılsa da gençliğe mürşitlik olmaz.

Beş yıldanberi, bu belli başlıları ve bunlardan sonra birçokları, gençlikten ümidi kesilmiş görünen insanlar acaba haklı mıdırlar? Bunu zaman isbat edecek ve bilhassa sağ kalmalarını dileriz, ihtiyarlıklarında çok şey göreceklerdir. Her şeyi bir tarafa bırakarak onlara yalnız şu kadar söylemek isteriz ki: gençliği kafasızlık ve mefkûresizlikle itham etmelerinin bir zararı olmuş ve bazı gençler daha çocukken bazı şeyler duymak, öğrenmek ve gaye edinmek hevesine kapılmışlar, ayaklarına ve kulaklarının dibine kadar gelen propagandaları bir şey sanmışlardır. Bir fikre kulluğun ve mefkûreciliğin herkes tarafından tavsiye edilen bir yeni moda olduğunu gören bazı gençler, daha mektep sıralarında iken kızıl seraplı rüyalara dalmışlardır; zamanı ve sırası gelince bu yeni modanın tarihçesine de bir kuş bakışı ile göz gezdireceğiz. Bugün yalnız şu kadar söyliyelim ki Türkün hakikî ihtiyaçlarını görmüş ve

bu ihtiyaçların tedavisi için tam bir iman, tam bir kültür ve tam bir teknik ile çalışmaya andiçmiş ve umumî harpte yetişmiş bir nesil vardır. Bu nesil icapettiği zaman, bu uğurda kanını dökmekten de çekinmiyecektir. Kafamızda ve kalbimizde bir şey olmadığını ve olamıyacağını zannedenler müsteriholsunlar. Henüz Namık Kemal unutulmamış ve Gök Alpın kemikleri çürümemiştir.

Boz Kurt

Türk destanının tasnifi

II

Umumiyetle Türklerde destan devri yani hayata destanî devirlerde yaşıyan milletlerin gözüyle bakmak ve muasır büyük hadiseleri destan şekline çevirerek yeşatmak zamanı, tabiîdir ki geçmiştir. Başka milletler gibi Türk milleti de asrî içtimaî ve siyasî umdelere tapmaktadır. Bütün cihanın efkâr-ı umumiyyesinde ise iktisadî ve içtimaî umdeler artık tamamile hâkim olmuştur. Bugün dünyada akıl ve mantığı bütün sınıfların ve zümrelerin hürriyetini hâkim bulundurmak istiyen «demokrasi„ ile amele sınıfı namına yapılan terrörle bütün diğer sınfları imha ederek sınıf diktatörlüğü yerleştirmek ve bütün insanların iktisadî ve içtimaî hayatını bu sınıfın (zümrenin) kurduğu veya kuracağı dispiline ateş ve demirle icbar etmek istiyen «komünizm„ mücadele halindedir. Komünizm tehlikesine karşı mücadelede demokrasinin zayıflığını bahane edinerek meydana atılan «Faşizm» in alacağı yol karanlık ve şüphelidir. Cihanşümul bir şekil almak için bugün daha çok demokrasi sistemine düşman kesilen ve onu ezmek için müstakbel bîaman düşmanı komünizmle ittifaka hazır olduğunu gösteren Faşizm mektebi müthiş ihtiras ve müfrit şovinizmden mülhem olmaktadır. Fakat bu hareket te millî değildir. Bu da bir "internasyonal„ şovinizm'dir. O Avrupada sanayiin inkişaf ve buhranları esasında zuhur edeceği muhakkak olan çarpışmaları daha fazla alevlendirecek ve güçleştirecektir. Onun ilerki rolü yalnız budur. Üç cereyanı temsil eden Briand, Stalin ve Musolini gibi tipler zahiren millî gürünmekle beraber şüphesiz internasyonal kuvvetler ve zümrelere istinat etmektedir. Bir millî destan kahramanı "Demâvend„ tepesine çıkıp ta milletine "ben bugün atımı nallattım; üzerinde seğirtip kılıcımı kanla lâl yapacağım„ [1] dediği zaman o milletin bütün efradı, sınıfları, aristokrasisi ve proleteryası ona taparak heyecanla"evet„ sen cihan kahramanısın ve biz de kölelerini-ziz Sana inanıyoruz; hayatımız sana merbuttur.„ (2) diye bir ağızdan bağırmak zamanı Avrupa için geçmişse bizim için de geçmiştir. Bizde de zamanın kahramanları, medeniyet âleminde hâkim içtimaî umdelerden birinin müntesibi bulunmak lüzumunu duyuyorlar. Fakat Avrupada sınıflar çok uzun sürecek olan mücadelelerine tutuşurlarsa, kim bilir belki "eski millî destanlar„ Türk ve Çin gibi milletlerin işine yarıyabilir.

Bugünkü ahval ve şerait eski Türk

[1] Fırdevsînin şehnâmesinden.
[2] Aynı eserden.

destanlarını tasnif etmeğe ve bunları millî-terbiyeye esas edinmeğe birçok cihetten müsaittir. Fakat müsait olmıyan bazı enfüsî cihetleri de vardır. Onun en mühimi de millî benliğimizi, mazimizi anlayış hususunda bir istikrarın daha husule gelmemiş olmasıdır. Biz biliyoruz ki Homer, Firdevsî, Lönnort eserlerini tertip ettikleri zaman Yunan, İran, Fin milletlerinin mazileri hakkında, doğru veya yanlış olmakla beraber, bütün millet efradının inandığı bir tasavvur, taslak vardı, hele İranlıların tarihi yalnız kendileri için değil diğer komşu milletler, meselâ Araplar ve Türkler için bile hatları malûm ve muayyen bir manzume şeklini almıştı. O tarihin esas hatları Tabarî, Sa'âlebî, Hamze'î İsfahanî, Deyneverî, Kuteybe, Firdevsî, El-Bîrûnî ile Moğol zamanındaki Türk ve İranlı müverrihler ve Nevaî gibiler için hep birdi. Evet bütün Asyaya hâkim bulunup bütün şark millelleri bize benzemeğe çalıştıkları bir devirde, yani başkaları için moda olduğumuz zamanlarda bizde de tessüs etmiş bir millî tarih taslağı vardı. O Türk tarihi Oğuz Handan başlıyor, doğru Çingize ve oğullarına ve sonra Aksak Temüre geliyordu. Reşîdüddîn, Hafız Ebrû, Uluğ Bey, Mîrhond, Hondmîr, Şerefeddîn Yezdî, Nasrullâhi, Muhammed ibn Velî, Ebülgazi gibi müelliflerin kabul ettikleri bu taslak Şems-i qâşanî'nin yazma destanına esas olmuş ve halk içindeki şifahî destanlara da tevafuk etmiştir.

Benim küçük kütüpanemde "Türklerde milli tarih telekkisi„ dosyası vardır. Türklerde millî tarih yazan yahut o yolda düşünen fikir sistemlerini toplamaya çalışıyorum. Bugüne kadar topladığım mevat pek te memnuniyet verici değildir. Hatta bu evraka bakılırsa milletimizin edebiyatını, fikrî hayatını yaşatan münevverlerin arasında milletin mazisi hakkında tebellür etmiş bir fikir yoktur denilebilir. Millî tarihe İslâmiyet ve Osmanlılık gözlüğü ile bakmak devrinden kurtulduğumuz iddiasındayız. Fakat kurtulabildik mi? Veyahut ta daha başka tesirlere maruz kalmadık mı? Milletimizin münevverine mazisini oldukça muntazam bir şekil vererek anlatmak yolunda hizmeti dokunan bir zat Fransız yahudisi Leon Cahun'dür. Gerek "Asya tarihine methal„ inde ve gerek Lavisse ve Rambaud tarihindeki hülâsasında bu zat Türkleri medenî teşebbüsten mahrum bilmekle beraber kahraman gösterdiğinden fikirleri herkesin hoşuna gitmiştir. Türkçe tercümesiyle garp Türklerinden Necibasım Bey meşgul olduğu gibi, Ufada da aslen şimalî Kafkasya Türklerinden olan Ceneral Şeyh Alinin kızı Meryem ve oğlu Davut meşğul olmuşlardır. Ve elyazısı halinde birçok adamlar tarafından okunmuşur. Leon Cahun'ün eserinden ilham alan münevverlerden Ziya Gök Alp muhtelif ilk makalelerinde, Akçura oğlu Yusuf Çingiz tarihine ait Türk Yurdu mecmuasında neşrettiği konfranslarında, şimdiki Londura sefiri Ferit Bey umumî Türk ideolojisine ait, müstear atla neşrettiği risalede ve daha diğer birçok zevat oldukça doğru bir nazar telkini yolunda çalışmışlardı. Fakat bu nazar da taamüm edip yerleşmemiştir. Hatta Leon Cahunü Türklere ilk tanıtan Necibasım bey sonradan tamamen başka fikirler söylemiştir. Meselâ Türk Yurdu mecmuasında (1340 sayı 2): "Anadoluda Türk satvetini kıran Moğollardır. Moğol istilâsı Anadoluyu maddeten ve mânen geri gütürdü. Türkler hâlâ âli Cengiz oyununu unutmamışlardır. Yıldırım Bayazıt Anadolunun birliği lüzumunu anladı. Demirlenk çıkmasaydı Anadolu birliği ve İstanbul fethi yarım asır evvel olacaktı„ diyor. Keza yine aynı yıl Türk yurdu mecmuasında (sayı 4-5) Sadri Maksudi Bey diyor ki: "Temür Kıpçak Türklerini, Toktamışı ve Türkiye sultanı Bayazıdı mağlûp etti; Türklük bundan pek çok kaybetti. Temürün galebeleri Türklük için bir tahribat oldu. Kıpçak Türklerinin istiklâline mezar hazırlıyan Temür olduğu gibi küçük Asya Türklerini de tehlikeye düşüren bu Türktü„.

Acaba Osmanlılar elli yıl önce yürü-

yüp, Avrupanın ozamanki uzun harplerle meşgul olmasından istifade ederek, hatta bütün Avrupayı fethetseler ne kazanırlardı. Rönesans yine olurdu. Böyle istilâlar Bayazıttan birkaç asır önce birkaç defa yapılmıştı. Onlardan birşey kazanmamış, kaybetmiştik. Vaktile Hun ve Avarların, Peçeneklerin hareketlerinde olduğu gibi Bayazıt ta muvaffak olup Atilânın alamadığı Parisi fethetse bile oraya götürdüğü Türkler merkezî Avrupa kavimleri arasında kaybolup giderdi. Rusların kuvvetlenmesi Temürden değil, Avrupa deniz ticaretinin şarkî Avrupaya istilâsından, Novgorot ve Moskova gibi rus şehirlerinin ticaret merkezleri halini almasından ileri gelmiştir. Mademki türkçülük dava ediliyor, ne için Çin hududundan Akdenize, Pişaverden Moskovaya kadar bütün Türk Ellerini birleştiren Temür için değil de Temürün istihlâf ettiği Ilhanlı devletinin vilâyetlerine (Sivas ve Malatyaya) tecavüz eden bir Anadolu Beyi için ağlanıyor? niçin Bayazıt, Anadolunun, o zaman Temüre iltica ve iltihak eden diğer beyliklerine tercih ediliyor? Temür ve oğulları garbî Türkistanı Kıpçaktan ve diğer yerlerden getirdikleri Türklerle iskân ettiler. Yalnız Semerkantla Cızah arasında 49,000 kilometre yeri iska edip Türkleri ziraata alıştırdılar. Ogüne kadar Farisî konuşan garbî Türkistan şehirlerini türkleştirdiler. Güzel Türk mimarîsini semalara çıkardılar. Türk edebiyatını yükselttiler. Türk mimarîsi ve minyatürcülüğü İstanbuldan başlayıp bütün Asya İslâm âlemi için nümune oldu. Bunlar mademki türkçüdürler, niçin bu zatın Sivasta boğdurduğu 4000 Ermeni için matem tutuyorlar(1) ve neden Osmanlı vakanüvislerinin ve saray dalkavuklarının ahîren neşrettikleri "âli Cengiz oyunu„ na ve Timurlenkle alay eden anekdotlarına kıymet veriyorlar? Niçin Anodoluda ve bilhassa Azerbaycanda Çingiz ve Temürün yaşıyan ananlerine ehemmiyet verilmiyor?

Türk destanı yaşadığı zaman Türklerin kafasında yerleşmiş olan millî tarih manzumesini kıran Süriye ve Mısır ülemasıdır. Fatih devrinde bile Çağatay medeniyeti âşıkı olan Osmanlıları yoldan çıkaran, hattâ Kazan Türklerine bile tesir eden onlardır. Çingizi "cehennemî„ ,Temürü "fâsık hatta kâfir„ diye Türk tarihinden silmek istiyen Kazanlı müverrih "Şahabeddin Mercanî„ halk içinde yaşıyan Çingiz ve Temür destanlarına isyan ediyor, ve bunlara istinat edip tarih yazanları tel'in ediyor. Ona göre «Temür„ "kesmek ve kırmaktan, zulüm ve gadirden başka bir şey bilmiyen hunhar, zalim ve fasiktir. O Padişah-ı İslâm olan bayazıdı mağlup etti. Onun hiç bir amelinde kâr-ı hayrı yok. bütün hayatını sefk-i dema', garet-i emval-i nâs, ihlâk-i hars ve nesil ile geçirmiş ve kendi fisku fücurunu kâseleyslere methettirmiştir. bu söz'ere inanmıyanlar Bedreddin al' Aynî, Şeyh Şahabeddîn İbn Haşer al "Asklânî, Şemseddîn Secavî, ve İbn Şahna emsali huffaz ve ulemayı nizam-ı Hameyn ve Mısır ve Şam ve Rum ve Irak tesanif-i muteberlerinden görsünler. buna da kanaat etmezlerse Ahmed İbn Arabşahın kitabını mutalâa etsinler„. "Hafızüddin bezzâzî Timur-i a'r[illegible]n küfrüne fetva vermiştir...„.

Türklerin millî tarih telekkisini ve millî destanını kıranlardan biri de Safevîlerdir. bunlardan Türk destanı yerine Türkler arasına Şi'a ve İran destanını sokmuşlar, çengizîlere düşman olduklarından onlara ait menkabelere karşı (meselâ Horasanda) ilânı harp etmişlerdir. Neticede İran Türklerinde millî Türk tarihi telekkisi namına bir şey kalmamış denilebilir.

(1) Mehmet Ata Bey, Hammer tarihi tercümesinde (c. 2. s. 44) Sivasta öldürülen Ermeniler hakkında «bu dört bın Ermenin o Sivası ehl-i islâmla birlikte müdafaaları bu milletin daha o zaman muhabbet ve vazife-i vataniyye hissinde iştiraklerini isbat eder» diyor ve bunu «ittihad-ı osmaniyyenin kemal-ı husulü için bir vesika-i ced:de add» ediyor, Bu müellife göre Sivasın nüfusunun az olması da o Temür katl-i âmının halbuki katl-i âm filân burada kat'iyyen vaki olmuş değildir) neticesi imiş.

Türk destanının bel kemiği Oğuz ve Moğol ananeleridir. Yaşıyan destanın en kuvvetlisi ve zengini Moğollar devrine aittir. Moğollara, Çingiz, Temür, Toktamış ve Bayazıda karşı noktayi nazarları, eski Türk destan telekkilerine göre doğrulmadıkça millî destan enkazını umumî Türk mıkyasında tasnif müşkül olacaktır. Yalnız bu mu? Destanlardaki bazı tafsilât, tarihlerini bugün Avrupa ve Çin menbalarından öğrenmekte olduğumuz Hun, Gök-Türk ve Karahanlılara aittir. Halbuki bunlar bizim kafalarımızda daha muntazam bir silsile halinde yerleşmemiştir. Maamafi ben, destanın bugün kabil olan tasnif şekilleri hakkında mutalealarda bulunmanın zamanı olduğunu zannediyorum.

Prof. Ahmet - Zeki Validî

Özbek Musikisi

Yazan:
Viktor Belayef

Türkçeye çeviren
Abdulkadir

« M. Viktor Belayef» orta Asya Türk musikileri hakkındaki neşriyatını göndermekte devamı lütfünde bulunduğu için, tercümelerini bıldirmekte istical ediyoruz. «Türk yurdu» nun mart ve eylül 1930 nushalarında çıkan iki makalesi malûmdur. Türkiyat Enstıtüsü asistanlarından Abdülkadir B. tarafından rusçadan tercüme edilen atideki makale, «Sovyetski Teatr» [No.7, 1930 Moskva] mecmuasında çıkmıştır.

Kösemihal zade
Mahmut Ragıp

Bugünkü Özbekistan, orta devir büyük şark medeniyetinin inkişaf bulduğu sahayı tutmaktadır. Merkezi Hıyva (eski harzem), Buhara ve Semerkant idi. İlk yüksek islâm medreseleri bu medeniyet sahasında meydana gelmiş ve İbn Sînâ (930—1037), Fârâbî ve diğer birçok islâm üleması bu hittadan çıkmışlardır. Alelûmum fikrî hayatın inkişafı sırasında musiki san'atı da yükselmişti. Bu ilerlemiş san'atın izleri, bugünkü Özbekistanda yalnız ağızdan ağıza intikal suretiyle değil, birçok mecmualarda "Harzem notası„ denilen nota ile yazılı olarak da saklı kalmıştır. Harzem notası, orta Asya musikisinin müdekkiki meşhur V. A. Uspenski tarafından 1923 te keşfolunarak halledilmiş ve okunmuştur.

Harzem notasyonu bir nevi hususî aletî tabulatura, yani amelî nota yazısıdır. muhterii tarafından, klâsik Özbek musikisinin "Şeş makam„ denilen, büyük, altı adet ve aletî - savtî (suite) lerini tespit maksadı ile meydana getirilmişti. Şeşmakam „ ın menşei meselesi şimdiye kadar izah olunmamıştır. Mamafih, bazı emarelere göre, [ki, en başta, üç telli Özbek tanburasının ses dizisindeki "bitaraf tertsia„ gelip Harzem notası buna göre icat olunmuştur] Özbek klasik musikisinin VIII inci asırda Bagdat'ta meşhur halife Hârûn - el'Reşîd sarayında kullanılan Arap-Acem musikisi ile aynı kökten geldiğini sanabiliriz. Hârûn Reşîd tarafından zındana atılan meşhur musiki nazariyatçısı acem Zalzal (vefatı 791), telli aletlere ilk defa "bitâraf tersiâ„ ve "sekstá fasılalârını [ki, büyük ve küçük tersia ve sikstalar meyanındadırlar] idhal etmişti. Asıl "şeş makam„ sistemine gelince, bunun nazarî cihetten izahını, Azerbaycandaki Urmiyeden neşet edip Bağdat'ta yaşıyan -XIII üncü asırdan-meşhur Safîyeddîn'in nazarî eserlerinde aramalıdır.

Orta devir orta Asyasının en kıymetli musiki kültür abidesi sayılan "şeş makam„ hakkında biraz izahat vermemiz faydalı olur. Yukarda kaydettiğimiz veçhile, bu eser, altı büyük "Suite„in heyeti mecmuasıdır. Bu süitlerin her biri hususî melodi tarzına göre yazılmış olup, «şeş makam» adı bundan ileri gelir; farisî isimleri şunlardır: Büzürk, Râst, Nevâ, Irak-Dügâh ve Sigâh.. Klâsik Özbek musikisinin yalnız bu «şeş makam» a munhasır kaldığını sanırsak yanılırız. 1923 senesinde V. A. Uspenski tarafından eski Buharada tespit ve Buhara maarif vekâleti tarafından neşredilen «şeş makam» ile onun dallarını dikkatle tetkik neticesinde görüyoruz ki, «şeş makam» ın tonalite sistemi, birçok Arap - Acem makamlarının karışmış bir mecmuasıdır; esas altı makamdan başka, Uşak, Bayat, Çargâh, Acem, Pençgâh,, Hüseynî, Azal, Muhayyer, Harâ, Evç, Sâbâ ve diğerleri de bu şeş makama nisbet edilmektedirler. Harzem rivayetinde ise, ayrıca Mahürân, Hicaz, ve Nevruz Harâ mekamları da «şeş makam» dan sayılıyorlar. Bundan başka, Harzem rivayetine göre, «şeş makam» ıstılahı da Buhara rivayetinden başkacadır. Özbek klasik musikisinin bu pek karışık ve mudil makamlar sistemini izah maddesi müdekkik için gayetle cazip bir iştir. Fakat hallolunabilmesi de bir okadar güçtür.

"Şeş makam„ ın ritim sistemi de makam sistemi kadar karışıktır. Altı madam her biri kendine mahsus bir ritim formülü üzerine tasnif edilmiş bulunup bu formüller "usul„ sistemini alır. Uspenski'nin tespit ettiği Buhara rivayetince, "usul„ ler yirmi sekiz tanedir; bazılarının isimleri bugün unutulmuştur. Özbek vurgu sazında (daire), asul, bir ritim çizgisinden başka bir şey değildir; asrî notada (1) ilâ (16) ölçülük yer tutar. Özbek musikisindeki usullerin miktarı hakikatta yalnız 28 tane olamazdı; netekim fazlaları vardır. Üç basit usulden müteşekkil mürekkep usuller de vardır. Meselâ, "Seh usul„, Muhammes, Zerifşan ve Nimsakil gibi üç basit usulden mürekkeptir. Şark musikisinde umumiyetle olduğu gibi, Özbek musikisinde de, ritimik icatlara melodi icatlarından daha az ehemmiyet verilmemektedir. Musikişinaslar, ekseriya, "usul„ müelliflerinin hatıralarını melodi ve piyes müelliflerinin hatıraları yanında saklamaktadırlar.

Özbek musikisindeki şekil [forme] hususiyetlerine gelince: Bu da, mezkûr musikinin tek sesli [unisson] haline, ve melodisinin ritim fonu ile iktifa etmesine rağmen, çok zengin bir şekilde işlenmiştir. Buhara rivayeti olan " şeş makam „ ın her makamında yirmiden otuz sekize kadar parça sayılıyor. Harzem rivayetinde ise daha çoktur. Bu kıtaların bazısı esas olup, bazılarına da lâhik kısım [episode] halinde rasgelinir.

"Şeş makam„ ın bütün bu teşekkülâtı gösteriyor ki, devrî [cyclique] haldeki mezkûr makam teşekkülü, Bah ve Hendel'in eserlerinde inkişaf kemalini bulan Avrupa (Suites) lerinin aslı [Prototype'i] dır. Avrupa musikî kültürünün Arap-Acem musikisinin yükselmişi, bu sonuncuların ise eski Yunan musiki kültürünün inkişaf bulmuş safhafarından ibaret olduklarına "Şeş makam„ meselesi yeni bir delil teşkil etmektedir [*]. Şark musikisine ve onun en eski kültürü olan Özbek klasik musikisine işte bu noktadan bakılacak olursa, musiki kültürünün mühim abidesi olan «şeş makam» tetkikatının bizim için ne kadar meraklı bir mesele olduğu anlaşılır. Musiki tarihi noktasından ehemmiyeti pek büyüktür. Çünkü, şifahen nesilden nesile geçmek suretiyle Özbekistanda saklı kalan «şeş makam« ın notaya alınmasıyla, eski arap ve acem musiki nazariyatçılarının notaya tespit etmedikleri eserlerini ele geçirmiş olacağız.

İlim ve kültür tarihi noktainazarından ehemmiyeti anlaşılan "Özbek klasik musi-

(*) Bu hakikatları ben d; ötedenberi yazıp son defa «Anadolu türküleri.. » ve « Şarkî Anadolu türkü ve oyunları» atlı kitaplarımda da müdafaa etmem üzerine bir haylı itirazlara uğradığım malûmdur.. (Mahmut Ragıp).

kisi„ son derecedeki muhafazakârlığı ile de temeyyüz ediyor. Birçok noktalar onu bu inkilâp asrından ayırmaktadır. Bu pek tabiidir de. Çünkü, orta Asya müstebitlerinin saraylarında inkişaf bulmuş, eski dinî merasimle alâkasını ve kâinata karşı olan mistik nazarını kaybetmemiştir. Özbek (halk musikisi) ise, bu dinî ve tasavvufî hususiyetlerinden arîdir.

Halk musikisi de epeyce inkişaf kazanmış bir san'attır. Menşei itibarıylá göçebe hayatına varırsa da, tekâmülü, şark şehirinde olmuştur; halk musikisinde inkişafın evç merhalesini görmekteyiz. Nevilerinden biri Özbek "vokal — lyrik„ tarzıdır ki, orta Asya göçebe kültürü ile birçok rabıtalarını görüyoruz.

İkinci merhalenin Özbek feodalite devri ile rabıtası vardır. Bu devirde, karakteristik olarak, cengâverane (askerî) motifler, ve marşlara benziyen melodiler inkişaf bulmuştur. Bu nevi melodilerden biri, -- ki N. N. Mironof'un mecmuasında "İl bozalandı„ ismiyle bahsi geçer — Johann Stráuss'ın «İran Marşı„ nam eserinde istifade edilmesiyle bütün Avrupada meşhur olmuştur. Üçüncü merhale ise, Özbek san'atkârlarının temsil ettikleri oyunlarda çalınan kısım olup, orta Asyada seyyahat eden muhtelif seyyahlar tarafından «temaşa„ namı altında tasvir edilmiştir. Bu musiki, açık bir surette raksın ifadesidir; vâzıh ritimli, parlak ve güzel ifadeli melodidir.

Özbeklerin halk musikisi, kesif halk kütlesinin san'atı, ve, saray musikisine karşı halkın musikisi olmakla, müdekkiklerin daha fazla dikkatlerini celbetmesi lâzımdı. Halbuki, büsbütün ihmal görmüş, hatta notaya alınmamış, fonografla da tesbit olunmamıştır. Özbek halk musikisinin ilk müdekkiki sıfatıylä kapelmayester August Eichhorn zikre şayandır. Bıraktığı el yazılarında Özbek halk musikisine ait bir çok mevat vardır. Topladığı mevadda haşiyeler yazmağa ve tanzimlerine de çalışmış olup, bunlar, mesaisine ayrı bir kıymet verdirmiştir. Eichhorn'dan sonra, ta «teşrinievvel inkilâbı» zamanına kadar, Özbek halk musikisine dair hiç bir mesaî bulamıyoruz. İnkilâptan sonra özbek halk musikisiyle uğraşan Uspenski ile Mironof'un mesaileri ise bugüne kadar neşrolunmámıştır. Yakın günlerde Mironof tarafından çıkarılan «Özbek Musikisi» nam eserde yalnız klâsik özbek musikisi numuneleri gösterilerek halk musikisine hiç yer verilmemiştir. Şüphe yoktur ki, Özbekistan müdekkikleri ve musiki müesseseleri musiki tetkikatı sahasındaki bu boşluğu yakın bir istikbalde dolduracaklar, klâsik musiki tetkikleriyle birlikte halk musikisine dair de mühim ve ciddi eserler meydana getireceklerdir.

Özbek halk musikisinin bizce malûm numuneleri, san'atkârane işlenmiş ve mühim mevat teşkil etmektedirler. Yeni Soviyet musiki kültürü — ki şeklen millî, mündericat itıbarıylá ise beynelmilel olması lâzımdır — için de bunlardan istifade olunmalıdır; içindeki tenevvü ve güzellik okadar mebzuldur ki, yalnız dosya içinde saklanılamazlar. Bilhassa Özbeklerde, yalnız kapalı evlerde değil, sokak ve meydan yerlerinde bile musikinin inkişaf ettiği musiki kültürü sahasında çalışanların gözünden kaçmaması lâzımdır.

Özbekistan musikisinin zenginliği nisbetinde musiki aletleri de bir çoktur; pek muhtelif ve ayrı ayrı devirlere aittirler. Klâsik Özbek musikisi «tanbura» ile çalınmağä tahsis edilmiştir. "Tanbura„, Arap-Acem musiki kültürünün çalgısıdır [Arap-Acem klasik nazariyatçıları bunu «tanbürül-Horasanî» ve «tanbürül-Bağdadî» ismiyle anarlar]. "Tanbura„ Rusya dahilinde yalnız Özbekistan ile Azerbaycanda kalmıştır. 17 perdeli «tar», onun yerine kaim olmuştur.

Tanbura, diyatonik bir alettir. Pek hususî bir gam verip, bu gamın fennî bir şekilde ve katiyetle tahlil ve tayini sayesinde Özbek klâsik musikisi tonalite teşkilâtının ve perde sisteminin halli ancak mümkün olabilecektir.

Tarihî malûmata göre, tanburun esas

gamı, galiba Zalzal'in bitaraf tersiaları ile sekstalarını vücuda getirir. Mümkündür ki, aşağı ses sıralarındaki oktavda, 6 ncı perdeye hareket sebebiyle, küçük, bitaraf ve büyük setiem de mevcut olsun. Bu ise çalınan parçanın melodik seyrine tâbidir.

Eski Buharada, klasik musiki ahengine (tanbur) ile "doyra„ [daire] den başka, (ney) (dutar), (rebab), (hicaz), "kvuz„ [kopuz?], hatta Acem yahut Azerbaycan "tar„ ı da iştirak eder. Bu aletlerden her birinin ayrı ayrı dikkata şayan tarihleri vardır. Şimdilik bu cihetten bahsetmiyeceğiz, "dutar„ ın en eski musiki aleti olduğunu işaretlemekle iktifa edelim (İki telli dutara benziyen alet, Sümmerler ile eski Mısırlılara ait kabartma resimler de vardır). Dutar Özbeklerde pek çok yayılmış bir alettir: komşu göçebe kültürle yani, Kazak ve Türkmen ile Özbekleri birbirine bağlar.

Özbek askerî musikisi başka aletlerle çalınır: (Gerünnay), büyük işaret borusudur; (Surnay), büyük şark obuasıdır. (Nakkare)... [XV inci asır Rus saraylarında kullanılan orkestiranın takriben aynıdır. Hatta musikişinaslarına da, Rus saraylarında türkçe olarak "gerünnaycı„ ve "surnaycı„ derlerdi]. "Temaşa„ larda da bu aletler kullanılır. "Gerünnay„ile áháliye oyun olduğu ilân edilir. Şu suretle, Özbek orkestrasında, Avrupa orkestrası aletlerinin hepsi var demektir. Yalnız, bunlar daha iptidaî, ve avrupalıların kullandıklarının prototypleridir. Bu da, Özbek musiki kültürünün parlak istikbaline delildir.

Özbek musikisinin şimdiki vaziyetine ait kısa taslağımızı bitiriken hakkında başkalarının yaptığı tetkikleri de hatırlatmak lâzımgelmektedir.

Cümlesi inkilâptan sonra yazılmışlardır. Yukarda zikri geçen Uspenski ile Mironof'un eserlerinden başka şunlar da vardır: Uspenski, "Özbek klasik musikisi„ [(Soviyetski Özbekistan) mecmuası 1927]. Fıtret, «Özbek klasik musikisi tarihi„ [1927].. Molla Bigcan Rahmet oğlu ve Mahmut Yusuf Divan zade, «Muhtasar Hıyva musiki tarihi» [1927].. Bu eserlerde Özbek musikisine ait kıymetli malûmat vardır. Mustakbel müdekkikler istifade etmelidir. Fıtret, bu eserde, "Türk millî musikisi meslesi„ ni ortaya atmaktadır ki, çok mühimdir.

Arap-Acem musiki muharrirleri bu meseleyi ihmal etmişlerdir. Müstakbel neşriyat arasında, ilk Özbek halk musikisi ümüdekkiki Eichhorn'un eseri de tenkidî bir şekilde neşrolunmalıdır.

KOŞMA

Dumanlı gözlerim bir hayal arar
Tan vaktı ufukta güneş yanmadan.
Her güzel dakikam geçer çabucak,
Tadını içip te gönül kanmadan.

***

Benim de çok tatlı bir dünüm vardı,
Bir elâ gözleri süzgünüm vardı,
Ömrümde bir gecem, bir günüm vardı,
Onu da usandım artık anmadan.

***

Gün olur ufuklar göynümü sıkar,
Gün olur ki göynüm ahımdan bıkar.
Şu yollar hep aynı gurbete çıkar,
Bir pınar başında durup konmadan.

***

Ömründe gülmedin, rahat bulmadın.
Ölsen de nola ki anılmaz adın..
Hey Atsız yirmi beş yılda kocadın
Başında saçların beyazlanmadan..

ATSIZ

Sayımbilik

Türkistan (Orta Asya) cumhuriyetleri nufusu

Geçen sayımızda sovyetlerin idaresi altında bulunan Türk kavımlarının nufusuna dair umumî malûmat vermiştik. Sovyet istatistik neşriyatı dikkatle takip edilirse birbirini tutmıyan rakkamlar verildiği görülmektedir. Bununla beraber merkez istatistik müdürlüğünün de itiraf ettiği veçhile (bakınız: "1926 da bütün ittihadın umumî nufus tarihi„ cilt XVI, mukaddeme; Moskova 1928), bozkır ve kum sahralarında yaşıyan Türklerin nufus sayımından hariç kaldıkları nazar-ı dikkate alınmalıdır. Şehirli ve köylü Türklerin de "Rus Hükûmeti„ tarafından yapılan nufus sayımına şüphe ile baktıkları da malûmdur. Bunun içindir ki "Sovyetler ittihadı merkez istatistik müdürlüğü„ nün Türk kavımlarına dair neşrettiği rakam ve malûmat ihtiyatla telâkki edilmelidir. Bunun içindir ki makalemizde birbirini tutmıyan rakamlara tesadüf olunursa bu kusur tamamile istifade ettiğimiz mehazlara aittir.

Malûmdur ki BÜYÜK TÜRKİSNAN 1924 ten başlıyarak, Moskova hükûmetinin fermanıyla Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan adıyla beş cumhuriyete ayrılarak idare edilmektedir. Bunların hepsine birden ruslar "Türkistan Cumhuriyetleri„ değil, "Orta Asya Cumhuriyetleri„ derler.

1 — TÜRKMENİSTAN

Türkmenistan İran ve Efganistan devletleriyle Özbekistan ve Kazakistan cumhuriyetleri arasındaki ülkedir. Eski haritalarda Zakaspi (Mâverâ-i Hazer) vilâyeti adını taşıyan ülkenin sabık Buhara ve Hıyva Hanlıkları aleyhine biraz büyümüş olanıdır.

İdare merkezi "Aşkabâd„ (rus haritalarında Ashabad) şehridir.

Türkmenistan Cumhuriyeti idarî cihetten beş vilâyete taksim olunur:1) Kerki (sabık Buhara Hanlığından Türkmenistana ilhak edilmiştir) ; 2) Merv; 3) Aşkabâd; 4) Taşauz (sabık Hıyva Hanlığından); 5) Çarcuy (sabık Buhara Hanlığından).

1926 da yapılan nufus sayımına göre Türkmenistan ahalisi 1,001,579 kişidir. Bu nufus sayımının neticelerini ihtiva eden eser (Vsesyuznaya perepis naseleniya 1926 goda tom XVI ot. 1) 190 kadar millet gösteriyorsa da bütün bu milletler başlıca dört kısma ayırabiliriz:

1 — Türkler: 856,546 (bunlardan Türkmenler 631.920;Özbekler 104,971 kişidir).

2 — Yerli ve ecnebi İran unsurları: 24,970.

3 — Rus, Ukraynalı ve beyaz Ruslar: 81,801,

4 — Moskova hükûmeti tarafından getirilen Avrupalılar ve Ermeniler: 38,262

Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar kendi ülkelerinde Ruslardan ayrı millet olduklarını ileri sürüyorsa da Orta Asyada kendilerini "Rus„ saymak mecburiyetindedirler.

Avrupalı ve Ermeni muhacirler de ekseriya Bolşevik fırkasının müstemleke siyaseti bakımından mühim bir unsur olarak getirilmiş olduklarından bunları da hâkim milletin istinatgâhı saymalıyız. Binaenaleyh Türkmenistanda Ruslarla beraber yabancı Avrupalı unsur 120,063 kişi olup aşağı yukarı nufusun %12 sini teşkil ederler.

Bu hesaba göre Türkmenistanda Rusların ve sair yabancı muhacirlerin sayısı 1910 yılındakinden fazla olmadığı görülüyor. O zaman bu muhacir ve hâkim milletin nufusu "Zakaspi„ vilâyetinde % 12,2 idi (Masalski, "Türkistan„ S. 359). Fakat bu doğru bir fikir değildir. Çünkü o vakitki Zakaspi vilâyetine Buhara Hanlığın-

dan "Kerki„ ve "Çarcuy„ ve Hıyvadan da Taşauz ayaletleri ilhak edilerek Türkmenistan Cumhuriyeti teşkil edilmiştir. Bu "Kerki„ , "Çarcuy„ ve "Taşauz„ ayaletlerinde (Kerkideki Rus gernizonu ve 200 kadar tüccar ve Çarçuyun istasyonu müstesna) tek bir Rus yoktu. Bu ayaletlerin Türkmenistana iltihakıyla Zakaspide Türk unsuru 300,000 den fazla nufus kazanmış oldu ki eğer bolşevik devrinde kuvvetli rus muhacereti olmasaydı 1910 yılındaki %12,2 nin %6-7 ye kadar inmesi lâzımdı. Demekki çar hükûmetinin otuz yılda iskân edebildiği yabancı muhacirleri bolşevik hükûmeti beş yıl zarfında iskân edebilmiştir. 1910 hesabına göre Zakaspide ruslar 41,021 kişiydi. Cihan harbi arifesinde ve harp esnasında ve ihtilâl zamanlarında Türkmenistana muhacir gelmemiştir. Türkmenistana rus muhaceretini göstermek için şu rakamları mukayese edelim:

Ayalet:	1910 da	1924 te [*]	1926 da
Taşauz:	Rus ve sair yabancı muhacırlar yok	Rus ve sais yabancı mahacırlar yok	1067
Kerki	Rus asker taburuyla beracer 645	743	4922
		Tatarlar ve sair Türk unsurları da dahil olduğu halde bütün muhacırlar (Rusyalılar)	
Çarcuy	8526	8711	11,261

Türkmistanın nüfusça en kesif olan mıntakaları vahalardan ibarettir. Buralarda yerli ahaliyi kum sahralarına atmadan bir tek muhacır yerleştirmek kabif değildir.

Türkmistana bir Avrupalı gelip te göçebelik edemez. Binaenaleyh bunu yerleştirmek için köylü yerlilerin su ve toprağını alıp kendisini kum çölüne sürmek yahut bir bahane ile imha etmekten başka çare yoktur. Türkmenistana sevkedilen muhacırların fabrikada amelelik yapması yahut ticaretle iştigali mevzubahs olamaz. Çünkü Türkmistanda fabrika yoktur. Ticaret işe hükûmet inhisarındadır.

[*] 1924 yılına ait rakam «Materiali po rayonirov Sr.- Azii» nam eserden alınmıştır (Taşkent, 1926; I, 165; II, 102).

Abdülkadir

Bugünün silâhlarından: Radyo

20 nci asrın en büyük buluşlarından biri olan radyo, bugün göstermekte olduğu ehemmiyet dolayısıyla başta bulunan ve düşünen bütün Türklerin uğaşmaları lâzım olan bir iştir.

Branly adındaki fransızın buluşuyla baş lıyarak italyan Marconi'nin sürekli çalışmaları sayesinde bugünkü halini alan radyonun ehemmiyeti önce 1904 yılında Rus Japon harbinde denizlerde anlaşıldı. Fakat bu sıralarda bununla olan konuşmalar kesik telgraf alfabesinin hudutlarından dışarı çıkmıyordu. Sonra verici ve alıcı makinelerin ulaştırma takatları çok çok birkaç yüz kilometre içindeydi.

Bundan sonra çalışmalar sıklaştı. Telefon esasları buna da sokuldu. Uzaklık kaygusu kalmadı. Avrupa âlimleri bu ihtiraı orduların kulağı haline getirdiler. Bir taraftan da halk arasında radyo merakı çoğaldı ve makineler ucuzladı.

Nihayet bn işlere de bir düzen vermek için devlet araya girdi. Az bir zaman içinde Pariste (Eyfel Kulesinde), Berlinde, Londrada, Viyanada büyük istasyonlar kuruldu. Bir yandan devlet bu işlere düzen verirken günün muayyen saatlarında bu istasyonlar musiki ve fikir neşriyatına başladılar.

Geçen her gün hevesliler in sayısını arttırırken bazen en umulmadık adamlar en umulmadık yenilikler buluyordı. Tauleigne adında bir fransız papası bir ses kuvvetlendirici buluyordu. İşte bu buluş sayesindedir ki evvelce kulaklıkla dinlenen ieslerin bugün bir salon halkı tarafından kolaylıkla dinlenmesi kabildir. Bütün bu işler gayet çabuk oldu. Heveslilerde makinelerin sayısı arttıkça arttı. Devlet bu işe emniyet ve düzen vermeğe mecbur oldu. Önce Fransada heveskârların yapıp kuracakları istasyonlar hakkında kayıtlar

---

Asker kardeşlerime

Atandan kalmış olan kılıcı iyi bile,
Onu bütün gücünle vuracaksın çağında.
Savaş.. Bunun tadını ey Türk sen bulamazsın
Ne sevgili yanında, ne baba ocağında..

*
* *

Savaş vaktan kaçınır, kim varsa alnı kara
Kan dökmeyi bilenler hükmeder topraklara,
Kazanmanın sırrını bilmiyorsan git, ara
"Çanakkale„ufkunda "Sakarya„ toprağında.

*
* *

Siyasette muhabbet, hepsi yalan, palavra..
Doğru sözü "Kül Tigin„ kitabesinde ara..
Leninden bahsederse karşında bir maskara
Bir tebessüm belirsin sadece dudağında..

*
* *

Yatağında ölmeği hatırından sök çıkar,
Döşeğin kara toprak, yorganındır belki kar,
Sen gurbette kalırsan, ben ölürsem ne çıkar
Ruhlarımız buluşur elbet "Tanrı Dagı„ nda..

Atsız

---

koymaya lüzum görüldü. Bu işlerde, harp olduğu takdirde casusluğun ne kadar büyük işler yapacağı göz önüne getirilerek bir takım kayıtlar konuldu. Sonra devlet yayıcı istasyonların masrafına karşılık olarak ufak bir para almaya başladı. Fransada hevesli sayısı çok fazla arttığından verici makineler devlet konuşmalarını bozmaya başlamıştı. Bundan dolayı millet meclisinde uzun münakaşalardan sonra verici makinelerin yasağı mümkün kılındı. Serbes olmasını istiyenler Amerika, Almanya, İngiltereyi örnek gösteriyordu. Fakat karşı fikir galebe çaldı.

Bu işin bu yolda gitmesini beğenen birkaç devlet Fransanın yolunu uttu'ar. Bu sırada yalnız Fransada 120,000 alıcı makine vardı. Bunlardan bir kısmı belediyeler tarafından büyük meydanlarda, salonlarda çalıştırılıyordu.

Garp devletleri verici istasyonları arttırırken işe başka bir renk vermeye başladılar. Kitap ve gazetelerin giremiyeceği yerlere, Herç dalgacıkları sayesinde millî şarkılar, millî öğütler ve yeni düşünceler sokmak kadar kolay bir şey yoktu. İşte bu yüzden, komşu iki ufak devletten başka, bütün dünya göklerinde şu dakikada sessiz bir boğuşma devam etmektedir. Boğuşma dedim; anlatayım: Avrupa devletleriyle Rusyanın gerek siyasî gerek içtimaî mefkûre ve menfaatlerinin birbirine zıt olduğunu hep biliyoruz. Tabii bunlardan hiç biri karşı fikrin kendi memleketinde en açık yollarla nufuz enmek istemesine müsaade etmez. Ozaman öteki taraf propagandasını radyo ile yapmağa kalkar. Diğer taraf ta buna aynı silâhla karşı koyar. Gizli boğuşma da bundan doğar. Ve buna cazip bir şekil vermek için de musikiden istifâde olunur. Bu dinliyenleri sıkmamak içindir. Meselâ 10 dakika musiki çalınır. 10 dakika da güzel söz söyliyenler tarafından aşılanması icap eden fikirler aşılanır. Daha dün başlıyan Romen radyosunu göz önüne getirince şaşmamak kabil değildir. Bükreş verici istasyonu bugün bir darülfünun veya millet meclisi kürsüsünden farksız bir hale gelmiştir. Her gece bir romen devlet adamının veya âliminin 10 dakikalık konferanslarını dinlemek kabildir.

Gözümüze çarpan en büyük çalışma merkezlerin biri de rus istasyonlarıdır. Bu istasyonlar çocuklara bin bir kızıl hikâye anlatır, Karl Marks'ın, Engels'in fikirlerini neşreder, beş yıllık programdan bahseder. Nihayet rus millî havaları Herç dalgalarına bürünerek büyük takatlı makineler yasesinde göklerc çıkar. Enternasyonalizmi rus millî havalarıyla karşılaştırarak ne kuvvetli emperyalizm hazırlandığını bir Türkün o anda duymaması kabil değildir. Sonrabu istasyonlar okadar kuvvetlidir ki her taraftan kolaylıkla duyulur. O halde!....
Garbin gökleri fırtına ve bora dinlemiyen, hudutları aşan, yüreklere damla damla süzülen fikirlerle altüst olurken biz ne yaptık ve yapıyoruz?

Türk havalarına o dakikada kulak verirseniz ya bir acem, ya bir arap türküsünün çalındığını, yahut boş bir leylek gagası gibi takırdıyan on beş dakikalık dinlenme gösteren metronomu duyarsınız. Halbuki elimizde dünyanın en kuvvetli iki istasyonu varken böyle boş vakit geçirmek yazık değil midir? Halbuki bizde radyo hakkında çok yanlış telekkiler hüküm sürüyor. Polis bu işin altında sadece bir "casus„ başkaları da sadece bir "eğlence„ bir "çalgı„ görüyor; ve hâlâ gümrükler radyo parçalarına "lüks„ damgası vuruyor ve kilo başına 5 lira gümrük alıyor. Halbuki bugünkü görüşte radyonun lüks anlaşılmasının yeri yoktur. Radyoyu gramofondan farksız sayan bir tarifenin, halkı uyandırmak istiyen, fikir yenilikleri güden bir devlette yeri olamaz. Zorluk çıkarılmasının sebeplerinden biri de radyonun bir casusluk aleti olabileceği düşüncesidir. Bunun için sürü sürü kaider bulunmakta, halk bu işten zorla soğutulmaktadır. Bunların böyle sakat olarak düşünen makama buradan açıkça söyliyebilirim: aldıkarı tedbirler bir kelime ile gülünçtür. Antenin eni boyu ve mahalle ilmühaberiyle uğra-

şılacağına işler daha kolaylaştırılmalı ve bu emniyet tedbirleri hüviyetler üzerinde biriktirilmelidir. Bugün tavanın gizli bir yerine çekilecek birkaç metrelik telle, yahut daha ufak bir çerçeve sayesinde, kısa dalgalı bir makine sayesinde çin-maçinle bile konuşmak kabildir. Halbuki alıcı makineler fazlalaşır ve meraklıların sayısı çoğalırsa memleketin üzerine çevrilecek bu gibi silâhı ilk önce yine o meraklılar bulacaklardır. Fransada böyle düşünüldüğü için makine kurmalarında güçlük çıkarılmaz.

İkinci nokta da şudur: radyoyu basit bir çalgı saymak bana göre bir kitabı yelpaze gibi kullanmaktan farksızdır. Bunu devletçilik, milliyetçilik adesesinden bakarak söylüyorum· İşin en mühim ciheti de yaymaları devlet eline almaktır. Bu, her yerde böyledir. Belki makineleri işletmek işi şirkete verilebilir. Fakat yayma işi, asla! Şirketin bütün derdi para kazanmak olduğuna göre bundan fazla bir şey beklemek saflıktır; ve maarif vekâletiniecnebi bir şirkete vermekle bu işi vermek arasında hiç bir fark yoktur. Halbu ki Ankaradaki İstasyon günde bir iki saat garp memleketlerinin taklit havalarıyla çalışır. Bu iş te okadar kötü yapılır ki... Boğulan bir tavuk sesiyle söyleyici kız 10 dakika istirahat der; ve 10 dakika yerine bir çeyrek sonra makineyi açarken siz yanılıp ta bir kere düğmenizi Bükreşin üzerine getirirseniz çok aydınlık bir sesin yarım saatte bir yalnız bir dakika istirahat dediğini duyarsınız. Yine o dakikada Moskovada bir Rus âliminin Türk diliyle bazan birçok şeylerden bahsettiğini işitir, yüreğinizin parçalandığını duyarsınız. Geceleri makinemin başında bunları düşünürken Türk dünyasının yalnız 13 milyondan ibaret olmadığını hatırlar ve uzaklardaki öz kardeşlerin dinliyenleri arasında, "15 dakika istirahat„ sesini, yahut Şopenin bilmem kaçıncı senfonisinin taklidini işittikleri zaman nasıl boyun büktüklerini, nasıl iç çektiklerini görür gibi olurum.

İstanbulun çalışmasına gelince: burada saat 18 den 20 ye kadar gramofon çalınır. Sonra bizans- osmanlı kırması bir musiki devam eder: Musahabeler, propagandalar hemen yok gibidir. Bununla beraber burası Ankara radyosuna nispetle iyidir. Her iki merkezi de bir frenk şirketi işletir. Halbuki memlekette yapılan birçok yenilikleri halka kadar götürecek vasıtalardan en mühimi radyodur. Onun için bu işi devlet eline almalı ve çok mükemmel olan bugünkü makineleri öğütlerle birlikte Türkiyeye yaymalıdır· Ondan sonra muntazam bir plânla halka fikirler aşılamaya başlamalıdır. İşte böylece iç yutta uzun sürmiyecek bir çalışmadan sonra kendi varlığını tanıyan duygulu bir gençlik; dış yurttaki türklükte de güçlü uyanışlar görülecektir. Türk gücünün gök gürültülerini andırırcasına çelikten adımlarla yeniden tarihin ün meydanına çıkacağına inanmış olduğumdan bunları yazmak için kendimde bir hak gördüm.

D. Dumrul

Tuna boyunda Sazşairlerimiz

— I —

14 üncü asırdanberi, yakın zamanlara kadar Osmanlı İmparatorluğunun Balkan yarımadasında Kâh tabiî hududu olan kâh geniş arazisi dahilinde akan güzel Tuna'nın Sazşairlerimiz için bir heyecan ve ilham menbaı olmaması imkânsızdı.

Daha 14 üncü, 15 inci asırlarda, askerî alaylarda, Yeniçeri, Sibahî ocaklarında ve serhatlerdeki mevcudiyetleri kuvvetle tahmin edilebilen sazşairlerimizin [1] Tuna boylarında da uzun zamanlar telli sazlarıyla hemâhenk olarak şiirler terennüm ettikleri muhakkaktır.

Bu asırlara ait halk eserlesinin elimize henüz geçmemiş bulunması bize meselâ ilk defa Tuna kıyılarında görünen akıncılarımızın heyecanlarını duymak imkânını bırakmıyor.

Tuna hakkında ilk yazılı halk şiirine 16-17 nci asırlarda yaşamış sazşairlerimizden"Öksüz Âşık„a veya"Kul Mehmet„e ait olması lâzımgelen bir türküde tesadüf ediyoruz.

Büyük üstat Köprülüzade Mehmet Fuat Bf. nin "16 ncı asır sonuna kadar Türk sazşairleri„ isimli eserinde bu türkü, "Öksüz Âşık„ namına kaydedilmiştir [2]

Benim, Edirnede elime geçen eski bir mecmuada aynı türkü bazı farklarla "Kul Mehmet„ imzasını taşıyor. Şu halde eğer şiirin sahibi hakikaten "Öksüz Âşık„ değilse bu"Kul Mehmet„in de "Üveyspaşazade Mehmet paşa„olmadığı; üstadın "kul-Mehmet„e ait salâhiyettar tafsilâtıyla tahmin edilebilir, ki bu taktirde gene üstadın da kaydettiği veçhile 16 ncı asırdan daha muahhar asırlarda yaşamış bir başka "Kul Mehmet„ in mevcudiyetine inanmak lâzımgelir

Mamafih Öksüz Âşığa ait bulunan bu şiirin müstensihler edinde Kul Mehmede atfedilmesi de mümkündür.

Türkülerin mısraları arasındaki bazı değişiklikler, hatta Kul Mehmede ait olarak yazıların, "sülemez„, "ileşlen„ gibi Rumeli şivesini taşıması, yani konuşma lisanı ile ve ağızdan kapma yazıldığını göstermesi bu tahmini kuvvetlendirir.

Biz, burada Kul Mehmet imzasını taşıyan Türküyü zaten harekeli olan imlâsındaki şiveyi muhafaza ederek tekrarediyoruz:

Cennet misalidir evvelbaharı
Açılır kırmızı gülü Tunanun
Uçar bülbülleri leyli neharı
Eser badı serhatleri Tunanun

Kuma garkolup gelür yerdedir yüzü
Gökten iner cemre sökülür buzu
Arzulayup gider Karadenizi
Çok gadalar alur seli Tunanun

Enginler dağından yollar açmıştır
Çok analar ağlayup kanlar içmiştir
Alaman dağından yollar açmıştır
Yoktur dili sülemez dili Tunanun

Kimse bilmez anun kandadur başı
Dalgalanur gelür yüğündür cuşu
Eksik değil yaylaların savaşı
İleşilen dolu gölü Tunanun

Kul Muhammed bunu böyle mi dedi
Selâmlamış Belgıratı Budemi [1]
Almış bir ovayı akar kademi
Serhatlere ürer yolu Tunanun

[1] Bu hususta tafsilât için bakınız: prof. Dr. Köprülüzade Mehmet Fuat: 16 ıncı asır sonuna kadar Tür. sazşairleri; S: II ve Fuat beyin Halk edebiyatımıza ait d ğer e e leri.

[2] Aynı eser, s: 87

[1] Budin

Bu türkünün Rumelide çok meşhur olduğu, uzun asırlar dillerde çalkalandığı muhakkak gibidir,

Gene Rumeliye ait bir cönkte tesadüf ettiğim 19 uncu asır halkşairlerinden "Süruri„nin 1270 Rus harbine ait yazdığı uzun bir destanın bazı kıt'alar tamamile bu türküden mülhem olmuştur ki bu hadise türkünün şöhretiyle beraber şairinin 16 ncı asırdan ziyade muahhar asırlarda yaşamış bulunması ihtimalini de kuvvetlendirir,

Sürurîye ait bu mısraları da aynen yazıyorum:

Vasfın edem dinle deli Tunanın
Bir muhalif eser yeli Tunanın
Daim coşkun akar seli Tunanın
Mevç mevç üstüne umman yürüdü

Kimse idraketmez kandedir başı
Kan ile yoğrulmuş toprağı taşı
Nice analar gözünden akıttı yaşı
Bu hali gören seyran yürüdü

Bir Cuma gün saat dört kararları
Geçtiler karşıya lûtfetti Bari
Aşkile çaldılar seyfi gaddarı
Tuna seli gibi al kan yürüdü

Herhalde yeşil ovalar ortasında bir deniz genişliğiyle kâh coşkun, kâh sakin akan sevimli Tunanın; tirşe sularına Türk kanının da karıştığı zamanlar da bilhassa Rumeli halk şairleri için büyük bir heyecan ve ilham menbağı olduğu muhakkaktır.

Okadar ki bu taraflarda cönklerde tesadüf edilen meşhur "Kerem ile Aslı„ hikâyesinin bazı mısralarına bile Tuna'nın karıştığı görülmektedir:

Tuna kenarında avcılar gezer
Derindir gölleri mahiler yüzer
Sıvamış kolların salınır gezer
Aslımdan bir haber ver be kahveci

Şiirlerinde çıplak tabiatı emsalsiz bir güzellikle yaşatan halk şairlerimiz için nasıl Sakaryalar, Kızılırmaklar, Fıratlar, Murat suları bir ilham menbaı olmuşsa Tuna da Rumeli sazşairlerimiz için öyledir.

Mamafih harpler vesair sebeplerle Rumeliden Anadoluya ve Anadoludan Rumeliye geçen şairlerimizle bu şiirlerin her iki sahada da intişarı tabiîdir.

Nihat Sami
Edirne erkek muallim mektebinde
Edebiyat muallimi

Hikâye

Dönüş

Dört yıllık savaş bitiyor... Cephedeki asker köye dönecek; ihtiyar babasıyla küçük kızını görecek... O, bu dört yılda anasının ihtiyarlıktan, karısının da yoksulluktan öldüğünü biliyor. Büyük kardeşinin Hicazda, küçüğünün Galiçyada düştüğünden de haberi var... Fakat köye dönecek, ve artık kendi derdine kana kana ağlıyabilecek...

***

Köyde bir haber çalkanıyor... Askerler dönüyormuş. Köylüler oğullarını karşılamak için yola düşüyorlar. Hava dondurucudur ve kar diz boyu. Fakat hasret yanıkları buna aldırmıyor... Ve.. İhtiyar baba da torununun elinden tutunca yola çıkıyor. İçlerinde acı bir sevinç var. seviniyorlar: çünkü bekledikleri geliyor... Fakat gamlıdırlar da: çünkü gelmiyenler de var; ve onlar artık hiç, hiç dönmiyecek. İçlerinde sevinç ve keder... Üstlerinde soğuk ve fırtına...

***

Kafile kasabaya varıyor... Cepheden dönenler orada, son muamelelerinin yapılmasını bekliyorlar... Son muamele yapılıyor ve askerler kendilerini bekliyenlerin

kucağına atılıyorlar... Atılacak kucak bulamıyanlar da var...

İhtiyar baba etrafına bakıyor. Kendisininki yok... Şaşırıyor ve bekliyor... kafile cepheden arta kalanları almış köye dönüyor. ve... Fırtına hiddetleniyor...

***

İhtiyar baba bakıyor: karşıda, karşılamağa geleni olmıyan boynu bükük bir nefer... Bakışıyorlar ve anlaşıyorlar. Dertli gönüller çabuk anlaşır. Baba soruyor: "Evlât! benim oğlum acaba neye gelmiyor?„ Beriki acı acı gülümsüyor: "Orda kalmıştır baba!„... "Orası neresi oğul?„... Asker soluyor ve mırıldanıyor. "Er meydanı!„... İhtiyarın yüzünde ne bir çizgi, gözlerinde ne bir gayz, yalnız iki damla gözyaşı... ve torununun elinden tutuyor: "Haydi kızım gidelim„ diyor: Sonra askere soruyor: "sen gelmiyecek misin?„... O yine gülüyor: "Nereye gelecekmişim? Bekliyenim yok ki„... İhtiyar baba ve küçük kız torun el ele tnşuyorlar. ve fırtına azıyor...

***

Ebedî bir beyazlık ve uğulduyan fırtına... İhtiyar baba ve küçük kız gidiyorlar. Yollar uzuyor. çünkü yollar kahpedir . Yollar elemle uzar ve sevinçle kısalır... Soğuk... Fırtına... Ümitsizlik ve.. Uzuyan yollar... İhtiyar, küçük kızın elini daha sıkı tutuyor "Haydi kızım, diyor, gece basmadan köye varalım„ ve fırtına kuduruyor...

***

Nihayet, işte ümit: İhtiyar baba ve küçk kız köyün ilerisindeki "Ulu çınar„ı görüyorlar. İhtiyarın durgun kalbi sevinçle çarpıyor. Bir müddet ikisi de onun asırlara güğüs germiş kalın gövdesinin ardına saklanıyorlar. Soluk alıp dinleniyorlar. Sonra, artık en son kuvvet, en son gayretle yola koyuluyorlar. Fırtına çileden çıkıyor. Asırlara güğüs germiş olan Ulu çınarın dalları bile korkunç şürültülerle çatırdıyor... ve karlar...

***

Asker ertesi güne, ikinci postaya kalmıştır. İki arkadaşıyla bereber kasabada onun da son muamelesi yapılıyor... Ve onlar da yola koyuluyor... Dünkü fırtına yok... Güneş karları eritiyor... Ve üç arkadaşın biri, kolu sargılı bir nefer, hafif bir sesle şu dağlarla ovaların macerasını anlatan bir türkü söylüyor. Ve... Yollar uzuyor. Çünkü yollar kahpedir. Yollar elemle uzar ve sevinçle kısalır...

***

Pek az konuşuyorlar. Köye yaklaştıkça bu sessizlik bir mezar sessizliğini andırıyor. Yorgunluk yakalarına yapışıror. Kolu sargılı olan ötekilerden ileri gidiyor. Birdenbire üçü de duruyorlar ve acıyarak ileriye bakıyorlar: Ulu Çınar devrilmiş. Demek artık yazın köye dönerken sıcaktan bunalanlar bir gölgelik bulamıyacak.. Kolu sargılı nefer seğirtiyor. Ve Ulu Çınardan bir dal koparıyor. Bu dalla karları eşmeğe başlıyor. Ötekilerini de çağırıyor. İlk olarak gelen bakıyor ve yazık diye söyleniyor. En son gelen asker diz çöküyor ve arkadaşının eştiği yerde babasıyla kızının cesetlerini tanıyor..

Y. D.

R ü z

Arzularım muayyen bir haddi aşınca
Ve kulaklar sözlerime sağırlaşınca
Bir ihtiras duyup vahşi maceralara
Çıkıyorum bulutları aşan dağlara.
İlâhların başı gibi başları diktir,
Bu dağları saran sonsuz bir genişliktir.
Ben de katıp vücudümü bu genişliğe
Bakıyorum aşağlarde kalan hiçliğe.

***

Bu dağların bir rakibi varsa rüzgârdır.
Rüzgâr burda tek başına bir hükümdardır.
Burda insan duman gibi genişler, büyür;
Bu dağlarda izdıraplar, sevinçler büyür.
Buralarda her düşünce sona yakındır,
Burda her şey bizden uzak, "O„ na yakındır.
Burda yoktur insanların düşündükleri,
Rüzgâr siler kafalardan küçüklükleri.
Yanağıma çarpar geniş kanatlarını
Ve anlatır mabutların hayatlarını.
Arasıra kulağını bana verdi mi
Ben de ona anlatırım kendi derdimi:

"Ey dağların dertlerini dinliyen rüzgâr,
Benim artık yalnız sana itimadım var!
Gelmiş gibi uzaktaki bir seyyareden
Yabancıyım bu gürültü dünyasına ben.
Etrafımın sözlerine aklım ermedi,
Etrafım da bana asla kulak vermedi.
Senelerdenberi hâlâ anlaşamadık,
Ben de kestim anlaşmaktan ümidi artık.
Gözlerimde hakikati sezen bir nurla
Etrafımı süzüyorum biraz gururla.

Bir dürbünün ters tarafı gibi bu dünya
En büyük şey, en asil şey küçülür burda.
Burda yalan para eden yegâne iştir;
Burda her şey bir yapmacık, bir göster

g â r

Kimi coşar din uğruna geberir, yalan;
Kimi gider şeref için can verir, yalan!
Bir filezof yetmiş eser yazar, yalandır;
Bir kahraman istipdadı ezer, yalandır.
Şairlerin büyük aşkı fânî bir kızdır.
Bu dünyada herkes sinsi, herkes cılızdır.
Ne hakikî aşktan burda bir çakan vardır,
Ne de onu görse dönüp bir bakan vardır...
Her büyüklük cüzzam gibi dökülür burda,
En muazzam ölüm bile küçülür burda.

***

Benim kafam acaip bir dımağ taşıyor,
Her dakika insanlardan uzaklaşıyor.
Zaman zaman mağlûp olsam bile etime
İnsan olmak dokunuyor haysiyetime.
Büyük, temiz bir arkadaş arıyor ruhum,
İşte rüzgâr, şimdi sana sığınıyorum!
Asaletin yeri yoktur gerçi hayatta,
En asil şey seni buldum bu kâinatta.
Güneş gibi ne bin türlü ışığın vardır,
Ne de süse, gösterişe baktığın vardır.
Deniz gibi muamma yok derinliğinde,
Bir ferahlık, bir saflık var serinliğinde,
Bir dev gibi küçük, mızmız sesleri yersin,
Allah gibi görünmeden hüküm sürersin.

***

Düşmanıyım ben de cılız güzelliklerin,
Rüzgâr! Bu dağ başlarında çırpınan serin
Kanatlarım gök yüzünden akan bir seldir,
Bana kudret ve cesaret veren bir eldir.
Beşerlikten uzaktayım senin ülkende,
Senin gibi azemete âşıkım ben de,
İşte rüzgâr senin gibi ben de deliyim.

***

Islıklarım senin gibi inlemelidir,
Herkes beni ürpererek dinlemelidir.
Rüzgâr, sana, yalnız sana benzemeliyim.

Sabahattin Ali

Pasifizm (Barışıcılık)

Yazan: *Ferik Von Zeekt*

Harbin ne olduğunu, onun zaruretlerini, taleplerini ve akibetlerini sarahatle bilen adam, yani asker harp imkânları hakkında, fayda ve mahzurları itidal ile tartan siyaset veya ticaret adamından çok daha ciddiyetle düşünür. Nihayetünnihaye insanın kendi hayatını feda etmesi belki okadar güç değildir; lâkin meslek ve san'at iktizasıyla başkalarının hayatını ortaya koymak keyfiyeti vicdan için pek ağır bir yüktür.

Kim ki harbin kanlı gözlerinin içini derin derin görmüştür, kim ki müsait bir rasat yerinden umumî harbin savaş meydanlarını seyretmiştir, kim ki milletlerin ıstıraplarını yakından bilmiştir, kimin ki yanan bunca hanümanın külü ile saçları ağarmıştır, kim ki birçoklarının hayat ve mematları mes'uliyetini taşımıştır, o kimse yani tecrübeli ve bilgili asker, harbin ne olduğunu bilmeksizin sulhten bahseden bir hayalperverden çok daha ziyade harpten korkar. Kılıç şakırdatıcı, harp kışkırtıcı ceneral timsali, her şeyi mübah gören zehirli politika mücadelesinin icabıdır, fikirsiz mizah gazetelerinin hoş geldi bir mevzuudur, teşahhus ettirilmiş bir manasız şekildir. Askerin harbe karşı olan bu vaziyetine Pasifizim denilmek istenirse, pekâla öyle olsun, fakat bu öyle bir Pasifizim dir ki bilgiye müstenittir ve mes'uliyet hissinden doğmuştur. Millî vakarsızlık ve beynelmilel dalgacılık Pasifizmi değildir. Asıl askerdir ki harp imkânlarını azaltacak her türlü emelleri ve çalışmaları herkesten ziyade memnuniyetle telekki eder.

Fakat asker bir daha harp yok gibi beylik bir sözle sokakta yaygara etmez. Çünkü, bilir ki harp ve sulhu veren ne hükümdarlar, ne devlet adamları, ne parlamentolar, ne muahedeler ve ne de ittifaklardır, harp ve sulhu veren, onlardan daha yüksek kuvvetlerdir, yani milletlerin olma ve ölmesinin ezelî kanunlarıdır.

"Bir askerin düşünümleri:
Mütekait Ferik Naci„

İç sıkıntısı

İçim karma karışık, saçlarım darma dağın,
Kalbimi burgulayıp iğneliyen bir ağın
Ateşten çenberinde birden uyanıyorum.

*

Saçlarım ellerimde, dudaklarım morarmış.
Varsın desinler: gençlik tükenmez bir baharmış!
Tükenen bu ömrümde baharı anıyorum.

*

Havası küf kokuyor, rutubetli duvarlar;
Pencereden yol alıp uzıyan bir ziya var.
Kapıda bir süngülü: heyulâ sanıyorum;

*

Organla germiş gibi hasret sinirlerimi;
Yanıp yanıp tutuşan bu kıp kızıl derimi
Hırsla kırbaçlıyarak neden kıvranıyorum?

*

Kudurup şaha kalkan bir tay gibi deliyim;
Bunalan ruhumla ben engine gitmeliyim.
İçin-için tükenen mum gibi yanıyorum.

*

Iztıraba yan baktım olunca ben soytarı;
Deli diye taktılar boynuma halkaları
Demir, zincir içinde yerde uzanıyorum.

Celâl Sıtkı

Amerikan edebiyatı örnekleri: Mistisizm

SON SÖZ

G. Talbott

Son konuşmamızdaki son sözüm, senin duymıyacağın, fakat bana cennetten gelen ve sevindiren davet fısıltısını dinlemek ve cevap vermektir.

***

Ben mezarımın başında bu hazin mersiyeyi dinlerken cesur olacak ve müsterih dualar edeceğim.

***

Vücudum toprak altına gömüldüğü ve siz son sözlerinizi söylediğiniz zaman, diyeceğim: "ben ebediyette yaşıyorum. Yalnız vücudum ölüdür.„

***

Cesedim sizin ve toprakların. Ruhum benim ve Allahın:...

Ayşe Ferhunde

Fikir hayatı

Konferanslar. Edebiyat fakültesi talebe cemiyeti konferansları geçen ay da devam etti. Mayıs ayında iki mühim konferans vardı. Birinci konferans, coğrafya müderrisi Mösyö Chaput'nün «Orta Asyanın kuruması meselesi» idi. Profesör bu mesleyi, kablettarihî devirler için, bilhassa sair kıtaların kuruması safhalarından istidlâlen, ve tarihî devirler için doğrudan doğruya Asya üzerinde mutaleaelar yürüterek şu neticeye varıyor: Orta Asya gittikçe kurumuyor. Orta Asyadan taşan kavimlerin muhaceretlerini coğrafî sebeplerden ziyade iktisadî ve siyasî amillerde aramalıdır.

Mösyö Gabriel'in konferansı Türkiyedeki eski mimarî eserleri hakkında idi. Mösyö Gabriel her yıl birkaç ay Türkiyede tetkikatta bulunuyor, ve tetkikatının neticesini Darülfünunda tedris ediyor. Onun vardığı neticelerden en mühimi, şimdiye kadar Avrupada hâkim olan ve, Bursa, Istanbul gibi en güzel mimarî eserlerini ihtiva eden şehirlerin bu mimarî âbîdelerinin Bizans sanatı mahsulleri olduğu nazariyesini çürütmesidir. Profesöre göre: Türler gerek Bursayı, gerek Bizansı aldıkları zaman kuvvetli bir mimarîye sahip bulunuyorlardı; halbuki ozaman, Bizans, Ayasofyayı vereli 9 asır geçmiş bulunuyordu; ve mimarî sanatı, muazzam eserleri yaratmış olan türk mimarîsine tesir edecek halde değil, belki Kariye gibi cılız eserler verecek halde idi.

Profesör Meillet'nin konferansları: - Hindo - Avrupaî lisaniyatçısı profesör Meillet, yine Edebiyat Fakültetesinde iki konfrans verdi. Birinci konfrans «Lisan ve medeniyet» isminde idi. Profesör evvelâ, konuşma lehçeleriyle edebî lisanların farkını gösterdi: lehçeler köyden köye bile değişir: bu hususta, türk lisanının, büyük intişar sahasına ve eskiliğine rağmen, zamanda ve mekânda tecanüsü ve nisbî vahdeti dikkata şayandır. Lisanların son tekâmül safhaları da medeniyet lisan olmaları ır. Medeniyet lisanları ise pek mahduttur, ve az çok, intişar eden alfabeler veren lisanlara inhisar eder. bu alfabeler de: Mısır, Çin, Hint, Yunan ve Samî alfabeleridir. İslâm medeiniyeti Samî alfabesinin ve arapçanın intişar sahasına tekabül ettiği gibi, Avrupa medeniyeti de yunan ve onun devamı olan lâtin alfabesine tekabül eder. Şu halde, Yunan medeniyet lisanı lâtin medeniyet lisanı şeklinde devam ettiği gibi, bu ikincisi de, Rönesanstan sonra Fransız, İtalyan, Alman, İngiliz, İspanyo lisanlarında aynı mücerret ifade kudretin bırakmak suretiyle devam etmiştir. Bu itibarla, alfabe değiştirmenin medeniyet değiştirmeyi gösterdiği anlaşılıyor: Türkler buna iyi bir misal teşkil ederler; esasen alfabelerin intişar sahalarıyla medeniyetlerin intişar sahalarının birbirine tekabül etmesi de bunu gösterir.

İkinci konferansta Mösyö Meillet daha hususî lisaniyat meselerini mevzubahsetti: «En eski hindo avrupaî lisanları». Profesör evvelâ bu «hindo-avrupaî mefhumunu tarif etti,umumî manasıyla bir lisan filân ailedendir demek, o lisanı haricî görünüşü itibarıyla bir sınıfa ithal etmek, vasıflarını ayırmak değildir; belki o lisanın tarihî mevkiini tesbit etmektir. Yoksa, asırların yaptığı tesirler öyle tahavvüller gösterir ki, akraba lisanlarda birbirine benzer taraflar bulmak çok defa imkânsız olur. İşte bunun için ana hindo-avrupaî lisanını restore etmek için en eski hindo-avrupaî lisanları ele almak lâzımdır.

1917 senesine kadar, tarih taşıyan en eski hindo-avrupaî metinleri, milâttan evvel 7 nci asırdan geriye gitmiyordu. Buğazköy hafriyatından sonra elde edilen Hitit kitabelerinin, Hrozny ve onu takip eden Alman âlimlerinin mesaileri sayesinde halledilenlerinin, hindo-avrupaî bir lisanın mahsulleri oldu-

ğu anlaşıldı. Bunlar milâttan 1900-1200 sene evveline aittir. Binaenaleyh, hindo-avrupaî lisaniyatı 1000 yıl birden kazanıyor demektir. Bu gösteriyor ki, hindo-avrupaî dili konuşan kavimler, milâttan önce ikinci bin yıldan itibaren, bilâhara gördüğümüz istilâlara başlamış bulunuyordu.

Profesör Meillet'nin konferansı, Darülfünunda alâka ile dinlendikten sonra, bir çok dedikoduları da mucip oldu. Yunus Nadi ve Reşit Galip Beyler izah edilmiyen bir hassasiyetle, Profesöre salâhiyetlerinin fevkinde iddialı, cevaplar verdiler. «Hız» profesörü — az da olsa — tenkit mahiyetinde bir haber neşretti.

Yunus Nadi ve Reşit Galip Beyler, Profesöre, Yunan medeniyetinden evvel bir medeniyetin mevcudiyetini inkâr ediyor, diye hücum ettiler: Profesör böyle bir iddiade bulunmadı, belki Yunan medeniyetinin, herkesçe teslim edilmiş olan orijinalite ve kudretine temas etti. Bundan başka makale sahipleri, hititçenin türkçe olmasına da tahammül edemiyorlar. Hindo-Avrupa lisaniyatçısı olan Meillet, senelerdenberi hititçe hakkında yapılmış filoloji tetkikatına istinaden son hükmünü söylemiştir; ve bir lisaniyatçıya yakışacak ihtiyatla hareket ettiğini de, hititçenin Hindo-Avrupaî lisanı olması nazariyesi ileri sürüldüğü ilk zamanlarda, buna birdenbire bir türlü kani olmadığını itiraf etmek suretiyle kendisi söylüyor. Hız gazetesinin yeni bir nazariye dediği bu hüküm görülüyor ki, oldukça uzun senelerin neticesidir. Biz, delillerini canlı misallerle verdiği için lisaniyyatta otorite sahibi olan Profesörün bu hükmüne inanıyoruz. Yoksa bu mesele üzerinde münakaşa etmek için her şeyden evvel, Reşit Galip Beyin, Brofesöre birçok usuller öğretirken unuttuğu en mühim usulle hareket etmek icap ettiğini teslim ederiz; yani, Hindo-Avrupaî veya Türk-Mogol lisanları hakkında söz söylemek için, her şeyden evvel o lisanları bilmek, onların filoloji ve lisaniyatıyla uğraşmak, velhasıl onları mukayese edebilecek kudrette olmak lâzımdır, yoksa ikinci elden mehazlarla, ve bunları tenkit etmek salâhiyetini haiz olmadan hükümler vermek en büyük usulsüzlük olur.

A. K.

Kitaplar

I. — Çocuk Kitapları

Tahsin Demiray ve Aptullah Ziya

Türkün Altın dağından: 1 — Kara Çoban
2 — Kanlıoğlu Kanturalı
3 — Boz Aygırlı
(Mektep neşriyat yurdu)

Ziya Gök Alptanberi zengin Türk destanları ve masalları çocuk edebiyatında görülmüyordu. Hayatiyeti itibarıyla hiç bir millette eşi olmıyan Dede Korkut destanlarını, Gök Alptan sonra tekrar çocuk edebiyatında görmek bize yeni ümitler veriyor. Çocuklarımıza kuvvetli bir seciye vermek için, hiç şüphe yok ki, her zaman güzelliklerini muhafaza eden masalları ve oldukları gibi dahi lâyemut eserler sayılan ve sadeliği, canlılığı itibarıyla eşsiz olan destanlarımızı, bilhassa, en güzel bir şekilde tesbit edilmiş olup edebî kıymeti itibarıyla da mümtaz bir mevkii olan Dede Korkut hikâyelerini onlara okutmamız lâzımdır. Bu ihtiyacı duyduklarını ilk kitabın mukaddemesinde az çok anlatan muharrirlere bunun için teşekkür etmeliyiz.

Ben bu üç kitabın, çocukların kitap yoksulluğunda ne kadar büyük bir ihtiyaca tekabül ettiğini, bilhassa, küçük dostlarıma bu kitapları verdiğim zaman gördüm; bunları öyle zevkle ve öyle sevinçle okudular ki.. Türk destanlarının canlı mevzularına bu kadar alâkalarını gördükten sonra, çocukları bu nevi kitaplardan mahrum etmek doğrusu çok büyük bir günah olur.

Bu üç küçük kitaba, bazı noktalarda itirazlarım da var: Dede Korkut hikâyelerinde bazı isimler vardır ki, millî mazimize hürmet edersek, bunları değiştiremeyiz; yoksa Süleyman'a « Loliman », Salâhaddin'e « Saladen » Murad'a « Amurat » diyen eski frenk muharrirlerinden, müverrihlerinden ne farkımız kalır? Onun için Kazan'ın Kızan, Salur'un Salor, Bayandır'ın Bayendir, ilh... şekillerine girmiş olması hiç hoşa gitmiyor. Bu tahrifler, şüphesiz ki, çocukların bu kitapları zevkle okumalarına mâni olmıyacaktır; fakat bu isimlerin aynen kalması, hem onlara lâkayt olmadığımızı gösterir, hem de çocuklara, bu hikâyelerin sade efsaneden ibaret olmadığını, bunlarda bahsi geçen adamların, boyların, büyüdükleri zaman tarihlerini de okumağa, öğrenmeğe heveslendirir. Keza eğer kelimelerin de lisanda bir kıymeti varsa, olduğu gibi bırakılmaları, asıl mânalarında kullanılmaları lâzımdır. Kitaplarına birer de lûgatçe yapmış olan muharrirlerin buna da dikkat etmeleri, « Tutsak » ı, « Totsak », « Yağı yı, «Yağın», « Konur » u, « Koker » yazmamaları lâzımdı.

Kitaplarda, şüphesiz zarurî ihtisarlar olmakla beraber, bazen, Dede Korkut kikâyelerinin «dehası» diyebileceğiniz esas noktaların, Oğuz Beylerinden bazılarının o babacan ve saf karakterlerini gösteren epizotlarının, gürültülü ve maceralı taraflar lehine hazfedildiğini görüyoruz. Halbuki, bu hikâyelerin belki lâyemut parçalarını, onu toplıyan eski destancının deha lem'alarını buralar teşkil eder. Bu parçaları çocuğun anlamamasından, onlara lâkayt kalmasından da korkmamalıdır. Çocuk ulvî, güzel şeyleri gayet iyi anlar. Ona, fazla bir şey anlamıyacak diye alelâde şeyler vermekten, basitlerle onu kandımağa çalışmaktan sakınmalıdır. Çocuklar için kitap hazırlıyanlar, eğer onların hislerini, zevklerini terbiye maksadı gözetiyorlarsa, bilhassa bu noktaya çok dikkat etmeleri lâzımdır.

II. Neşriyat haberleri

Ankarada Hilmi Malik Bey tarafından «Demokrasi ve mücrimlerimiz» atlı bir eser neşredilmiştir. Bilhassa psikopat ve anormal çocukların cemiyete faydalı olmaları için icabedn esaslardan bahseden bu eseri tavsiye ederiz.

Gazateler ve mecmualar

Hız.— On beş günlük bir gazete şeklinde, Ankarada, mecmuamızla aynı günde intişara başladı.

Mayıs sayılarının her ikisinde de, günün çok mühim bir melesine temas eden makaleler: «Bolşevizm ve şaşkın gençlik» ile, «Bolşevizm ve Türk münevverleri» dir. Halil Fikret Bey evvelâ bugün gençliğin yeni komünizm ideali karşısında aldığı vaziyeti tesbit ediyor; sonra da gençlerin bu cereyana kapılmalarındaki sebepleri arıyor; ve en kuvvetli sebep olarak, idealsizlik ve ideal ihtiyacını buluyor. Filhakika, komünizm cereyanı bizim memlekette, tabii ihtiyaçlardan doğmuş bir fikir cereyanı değil, manevî istinatlardan mahrum insanların kendilerine istinat aradıkları zaman sarıldıkları bir din halindedir. Bugün, komünistleri mahkeme huzuruna çıkarmak, nihayet onlara propaganda fırsatı vermek, ve bir fikir uğrunda mücadeleye girişenlere karşı her zaman bir sempatisi olan gençlerde onlara daha büyük bir sempati uyandırmaktan fazla bir şey yapmıyor. Komünist cereyanına karşı aynı silâhla, yani fikir propagandası silâhıyla mukabele etmek lâzımdır. Gençliğe öğretmelidir ki, hayatî kıymeti olmıyan bu uzak mefkûrenın vücuda getireceğini sandığımız maddî ve manevî ınkılâpları, Türkiyede millî ideal de temin edebilir. Bunu Halil Fikret Bey ikinci makalesinde, komünizmin Karl Marksa göre mahiyetini ve Rusyada, beşeriyet için bir felâket olacak şekilde tatbikini şerhettikten sonra, daha teferruata girerek izah ediyor; ve bu mesleye avdet edeceğini vadediyor. İşte, böyle ciddî ve samimî bir fikir mücadelesine yol açan ilk makale olduğu için Halil Fikret Beyin yazısı çok değerlidir.

Birinci sayıda Bango Oğlu Tahsin Beyin «Büyük Türk edebiyatı tarihi» atlı makalesi, istikbalin Türk edebiyatı müdekkik-

lerinin omuzlarına yüklenen yükü göstermek itibarıyla okunması icap eden bir yazıdır. Alelûmum tarih tetkiklerinde terkibî eserlere daha ne kadar çok zaman ister! zira, üzerinde bıkmadan, sabırla çalışacak, ömür tüketecek ve istikbalin terkipçilerine bırakacak okadar çok işlerimiz var ki... Bugünden büyük meseleler peşinde koşmamız kuvvetlerimizi israf etmek olur.

Tahsin Bey ikinci sayıda, genç okuyuculara, ölümünün elli birinci yıl dönümü münasebetiyle Ziya Paşayı hatırlatıyor, ve onun Türk edebiyat ve fikriyatında oynamış olduğu mühim rolü hülâsa ediyor. 1880 de Adana valisi iken ölen Ziya Paşa namına Adanada, mayısın 17 sinde bir ihtifal yapıldığını gazeteler yazdı. Namık Kemalin bu ateşli ve mücadeleci ağabeyisi, ihtiyarlığında genç mülkiye memurlarımıza en büyük dersini vermiş: hangi hayır sahiplerinin meydana koyduğunu öğrenemediğimiz şu malûmatı yine gazetelerden okuduk: Adana maarif müdürünün, ismini «Ziya Paşa Mektebi» ne çevirdiği «Seyhan Mektebi» nde Ziya Paşa her gün bir buçuk saat ders verirmiş.

Büyük adamlarımızı, her sene olmazsa beş senede bir, fakat ısmarlama merasimle değil içimizden gelen bir muhabbetin sevkiyle hatırlıyalım! Bu içten gelme sevgi de durup dururken olmaz: gençlere evvelâ onları tanıtıp sevdirmek lâzımdır. Büyük adamlarımızın hatıraları, bize hayat ve heyecan verdiği için kıymetlidir.

«Hız» da bunlardan başka, «Mahmut Sadi Beyin içtimaî darvinizm tenkidi» isminde ve daha devam edecek olan bir makale sırası, İsmail Hüsrev Beyin «Haricî ticarette kooperatif» ismindeki iktisadî bahsi gibi, mühim meselelere temas eden birçok kıymetli yazılar var.

K. A.

İmtiyaz sahibı ve mes'ul müdürü
H. Nihâl
Sinan Matbaası

NECİP BEY ıtrıyat fabrikası

Müstahzaratı

Memleketimizin en yüksek aileleri nezdinde rağbeti 'umumiyeye mazhar olan

NECİP BEY Kolonyaları
NECİP BEY Yağsız kremleri
NECİP BEY Pudraları
NECİP BEY DİŞ MACUNU
NECİP BEY Yağsız ve yağlı Briyantinleri
NECİP BEY Esansları
NECİP BEY Asrî göz sürmeleri
NECİP BEY Tırnak cilâsı
NECİP BEY Kokulu tuvalet sabunları

Tuvalete müteallik her türlü malzeme İstanbul Eminönü 47 No. NECİP BEY mağazasında ve her yerde bulunur. Yerli Malı kullanmak hem iktisattır, hem de vatan düşüncesidir. Bilhassa tavsiye ederiz.